

Kentsel SİT Alanlarında Turizm Amaçlı Dönüşüm ve Sorunlar: Ankara Kalesi Örneği(*)

Asuman TÜRKÜN* - Zuhul ULUSOY**

Ankara Büyükşehir Belediyesi, son yıllarda Ulus Tarihi Kent Merkezi'nde geniş çaplı bir yenileme ve dönüşüm hamlesi başlatmıştır. 2005 yılının başında, bu alanı kapsam içine alan ve daha önce onaylanmış bulunan 1/5000 ve 1/1000 ölçekli tüm planlar, yasaları ihlal ederek iptal edilmiş ve bu bölge, Belediye Meclisi'nin kararıyla "Ulus Tarihi ve Kültürel Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Proje Alanı" olarak ilan edilmiştir. Yasaların iptaline karşı TMMOB Şehir Plancıları Odası dava açmıştır ancak bu dava henüz sürdüğü için Ulus bu süreç içinde plansızlığa ve imarsızlığa terk edilmiştir. Bu süre zarfında Ulus, 5366 Sayılı "Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun" kapsamında "Yenileme Alanı" ilan edilmiş ve Ulus için plan ve projeler üretilmeye başlanmıştır (TMMOB, Şehir Plancıları Odası, 2006). Bu süreçte bazı göstermelik tanıtım toplantıları yapılsa da esas olarak Ulus'un geleceğiyle ilgili tartışma, karara ortak olma gibi katılımcı süreçlerden tamamen uzak kalmış ve yakın zamana kadar süreçle ilişkin hiçbir doyurucu açıklama yapılmamıştır. Sonunda, Ankara Büyükşehir Belediyesi, 31.8.2006'da kısıtlı bir davetli grubunu çağırarak özel bir büroya hazırlanmış olan "Ankara Tarihi Kent Merkezi Yenileme Alanı Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı"nın tanıtımını yapmıştır. Ortaya çıkmış olan planın bütünsellikten uzak

olduğu ve noktasal bazı projeler ve getirdiği yıkım kararlarıyla Ulus'un sosyo-mekansal dokusunu tümüyle tahrip edeceği ve zaten karmaşık olan mülkiyet yapısını iyice işin içinden çıkılmaz hale getireceği görülmektedir (TMMOB, Şehir Plancıları Odası, 2006). Bu planın uygulanması halinde Ulus, bugüne kadar oluşmuş tarihsel ve toplumsal bağlamından kopartılarak İstanbul kapalı çarşı türü binalarla "güzelleştirilecek" ve sadece orada yaşayanları, esnafı değil aynı zamanda mevcut kullanıcılarını da dışlayarak kentin herhangi bir bölgesine dönüştürecektir. Yerel yönetim düzeyinde bu gelişmeler olurken, Merkezi hükümetin de bu yönde çeşitli tasarrufları bulunmaktadır. Meclis'e getirilen Kentsel Dönüşüm Kanun Tasarısı, dönüşüm alanlarının tespitinin yapılabilmesini kolaylaştırmakta ve bir kez bu karar verildiğinde uygulama kişilerin hak talep edebilmelerini zorlaştırmaktadır. Sonuç olarak bu kanunun özellikle gecekonduların dönüşmesine ön ayak olacağı ve borçlandırma önerdiği için de ciddi bir barınma sorununa yol açması beklenmektedir. Bu kanun teklifi 5366 Sayılı "Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun" çerçevesinde belirlenmiş yenileme alanlarını da kapsam içine alabilmektedir. Bu hüküm ise tarihi sit alanları için yeni sorunlar yaratması olarak görülmektedir.

*Yıldız Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

**İzmir Ekonomi Üniversitesi, Mimarlık Bölümü

* Bu yazı, TMMOB Şehir Plancıları Odası tarafından 18 Kasım 2006 tarihinde düzenlenen Kentsel Dönüşüm Sempozyumu'nda sunulmuş bildirinin genişletilmiş halidir.

Bu süreçte aslında yapılmak istenen bellidir; yıllardır Ulus'ta rant bir türlü istenildiği kadar artırılamamaktadır ve bu önerilen plan ve projeler, gözü kara yıkım kararlarıyla, Ulus'u kullanıcının da farklılaştırıldığı bir yapıya dönüştürmek istemektedir. Biliyoruz ki bir kente sadece rant gözlüğüyle bakıldığında, bu rantı artırmanın en geçerli yolu, o mekanı orta ve üst gelir gruplarının talepleri doğrultusunda şekillendirmek ve farklı biçimlerde tüketime sunmaktır. Özellikle 1980'lerden sonra, dünyanın çeşitli kentlerinde görülen, eski kent parçalarının yeniden 'tedavüle sokulma ve piyasaya arz edilmesi' sürecinin bir örneğini bugün Ulus'ta görmekteyiz. Batıdaki sanayi kentlerinin birçoğu 1970'lerden başlayarak 'sanayisizleşme' olarak adlandırılan bir süreçten geçerek farklı yollarla yeniden kazanmanın yollarını aramaya başlamıştır; bu yollardan en önemlisi de 'kentsel turizm' olarak ortaya çıkmaktadır (Türkün, 2004). Batı kentlerindeki dönüşümler üzerinde yapılan araştırmaların pek çoğunda, artık 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren bu kentlerin çoğunun 'üretim mekanları' olmaktan 'tüketim mekanları' olmaya doğru evrilmekte olduğu ve küresel ekonomi içinde servis sektörünün en önemli kazanç alanını oluşturmakta olduğundan söz edilmektedir. Batı kentlerinde sunulan hizmetlerin sermaye ve insan çekmede kullandığı en önemli araç da kentlerin bütün olanaklarının, bu arada geçmişinin de yeniden devreye sokularak farklı biçimlerde pazarlanır ve diğer kentlerle yarışır hale getirilmesidir (Fainstein ve Judd, 1999; Harvey, 1987; Zukin, 1991; Sadler, 1993). Ayrıca, küresel üretimin ve sistemin her alanda ürettiği tek tipleşmeye duyulan tepkilerle de birleşince özellikle 1970'lerden sonra 'farklılık' yüceltilen bir değer olarak ortaya çıkmıştır (Jacobs, 1961); sınıf içi toplumsal katmanlardaki çeşitlenme, bu grupların hem üretimde yüklendikleri roller hem de tüketim kalıpları açısından ayrışmaya başlaması, kent mekanının da buna bağlı olarak adalar halinde şekillenmesine yol açmaktadır.

'Sanayisizleşme' türü bir dönüşümü yaşamamış kentler açısından böyle bir modelin anlamı ise kentlerde yeni yatırım ve tüketim olanakları yaratması ve özellikle sanayisi ile ortaya çıkmayan kentlerde turizmin en önemli kazanç kaynağı haline gelmesidir; dolayısıyla, global turizm sektörünün bir parçası haline gelerek kentlerin çekiciliğinin artırılmasında ve zenginleşmesinde önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu modelin farklı dinamiklerle gelişmiş, birbirinden

farklı ekonomik kaynaklara sahip dünyanın değişik kentlerinde yaygın olarak ve batı kalıplarına benzer şekillerde üretilmesi de, yatırımların ve yeni tüketim olanaklarının hem yerli hem yabancı yatırımcılar ve tüketiciler açısından çekiciliğinin artırılması ve kent toprağında oluşacak rantın çoğaltılması ve yeniden paylaşılması anlamına gelmektedir (Türkün, 2004).

Kentsel turizmin artan önemini hem talep hem de arz faktörleriyle açıklamak mümkündür. Talep tarafından bakıldığında, 1950'lerden sonra özellikle gelişmiş ülkelerde giderek genişleyen, ücretleri artmış bir orta-sınıf oluşumundan söz edebiliriz. Profesyonelleşmiş işlerde yüksek gelir karşılığında çalışanlar, genel olarak beyaz-yakalı olarak adlandırılan kesimler ya da becerili işlerde daha yüksek ücretlerle istihdam edilen işçiler bu genişleyen orta-sınıfı oluşturmaktadır. Elde edilen kazanımlarla artan boş zaman, yükselen eğitim düzeyleri, boş zaman faaliyetlerinin değişen anlamı, farklı olanın keşfine duyulan istek ve bütçeden tatile, seyahat etmeye ayrılabilen pay turizm sektöründe talebin artmasına neden olmaktadır. Talebi artıran bir başka önemli etmen de küreselleşen ekonomi çerçevesinde artık işlerin dünya ölçeğinde örgütlenmesi, bunun ortaya çıkardığı toplantı, iş gezisi, konferans, fuar gibi gerekliliklerin ortaya çıkmasıdır (Beauregard, 1998; MacCannel, 1976). Bunların yanısıra kültürel, akademik, spor etkinliklerinin dünya ölçeğinde yaygınlaşması pek çok kentsel mekanın bu tür faaliyetler için hazır ve çekici hale getirilmesi çabasını gündeme getirmekte, bu tür faaliyetlerin bu yerlerin tanıtımı, pazarlanması ve yeni gelir getirici yatırımlara ön ayak olması beklenmektedir (Türkün, 2004).

Bu bağlamda Ankara'da önce Kale ve yakın çevresinin dönüşümü için çaba sarfedilmiş ancak bu alanın konumu, etrafında yer alan ekonomik faaliyetler, yaşayanların ortaya çıkardığı toplumsal doku ve mevcut binaların pek çoğunun gelir getirici faaliyetlere elvermemesi sonucunda Kale yeterli derecede bir çekim ve talep oluşturamamıştır. Dolayısıyla, bugün yapılmak istenen Ulus'un topyekün dönüştürülerek rantın istenildiği kadar artmasına engel teşkil eden unsurların temizlenmesidir. Dolayısıyla, Ulus Tarihi Kent Merkezi'nde düşünülen temizleme ve yenileme tamamlandığında Kale de bu projeye eklenmiş bir "hoşluk" olarak devreye girecek ve burada bir türlü gerçekleştirilemeyen dönüşüm de tamamlanmış olacaktır. Böyle bir dönüşüm

içinde önerilen projeler, her nokta için belirleyici bir öneri getirmese de böyle bir dönüşüm başladıktan sonra her parça bir zaman için ilişkisiz bir biçimde yanyana dururken, bir zaman sonra bu parçalar ortaya çıkmış genel eğilime ayak uydurur. Diğer bir deyişle, bir müddet sonra her parça biraz birbirine benzer ve standartlaşır; kimliğini ve özgünlüğünü kaybeder. Ulus'ta ortaya çıkması beklenen dönüşüm, taşıdığı zihniyet açısından dünyanın ve Türkiye'nin diğer kentlerinde gözlenen pek çok örnekle benzerlikler göstermektedir. Bu tür alanların dönüşüm sürecinde ortaya çıkan farklılık, bağlamını oluşturan ülkeye ya da kente özgü koşullara göre ortaya çıkmakla birlikte, temeldeki benzerlikler dikkat çekicidir (Türkün-Erendil ve Ulusoy, 2004).

Bu bildiride, Ulus Tarihi Kent Merkezi ve özellikle Kale'nin, Ankara'nın başkent oluşundan itibaren ne tür dönüşümlere uğradığı, kent içinde farklı dönemlerde edindiği kimlik, mekansal ve toplumsal dokusunda ortaya çıkan dönüşümler incelenecek ve bu dönüşüm, farklı dönemlerdeki ekonomik, politik ve ideolojik öncelikler, bu dönüşümde belirleyici olmuş aktörler ve kurumsal yapılanmalar bağlamında ortaya konmaya çalışılacaktır. 1980'ler sonrasında özellikle Kale ve yakın çevresinin kentsel turizm olanakları açısından değerlendirilmesi ve bu yönde atılan adımlar, sit alanlarında turizm amaçlı dönüşümün yarattığı sorunları tartışmayı elzem hale getirmektedir. Dolayısıyla, son olarak da bugün yaşanan süreçte yapılmaya çalışılanların, bir kentsel tarihi sit alanını korumak ve yaşatmak anlamında ne tür meşruiyet problemleri olduğu ortaya konulacaktır.

Ulus Tarihi Kent Merkezi ve Kale'de Değişen Fiziki ve Toplumsal Yapı

1923-1980 Dönemi

Aydınlanma düşüncesinden kaynaklanan modernite projesi, ondokuzuncu yüzyılda, Batı kapitalizminin ve sanayileşmenin sunduğu olanaklarla pekişirken eş zamanlı ve birbirini destekleyen unsurlar olarak ulus-devlet oluşturma ve kentleşme süreçleri yaşanmaktaydı. Modernleşme projesi mekanı toplumsal dönüşümün hem ideolojik bir aracı hem de fiziksel ortamı olarak ele almaktadır. Böyle bir yaklaşım sonucunda bir yandan kentler düzgün işleyen, kontrollü ve belli noktalara odaklanmış görüntüye kavuşturulurken diğer yandan

da bu düzenli fiziksel mekan organizasyonunun toplumsal düzenin kurulmasında etkin olacağı ve buna uygun davranan bireylerin ortaya çıkacağı varsayılmaktaydı. Dolayısıyla, bu tür bir mekansal dönüşüme verilen öncelik, geçmişe ait ve modernleşme misyonunu yüklenemeyecek kentsel dokuların yıkılarak ortadan kaldırılmasını da meşrulaştırıyordu. Bu bağlamda, planlamaya kentlerin işlevsel kriterlere göre biçimlendirilmesi görevi, kentlere de modernite projesinin hedeflerini gerçekleştirmede araçsal bir rol yüklenmiş oldu. Her ne kadar CIAM'ın 1933'de ortaya koyduğu Atina Şartı'nda kent planlamasının tarihi eserlerin tahribine yol açmaması koşulu ön görülüyorsa da özellikle geç modernleşen ülkelerde ve hızlı bir kentleşmenin yarattığı sorunlar karşısında bu şart pek çok örnekte göz ardı edilebilmekte ve modernizmin meşruiyet kalıpları dışında tezahür etmektedir (Tekeli, 1987).

Türkiye'de Cumhuriyet'in ilanını takip eden ilk dönem, aydınlanma düşüncesinden kaynaklanan radikal bir modernite projesinin devreye sokulmasıyla tanımlanabilir. Mekansal düzenlemenin ilk önemli adımı geçmişin izlerini taşıyan İstanbul yerine Ankara'nın 1923 yılında başkent olarak seçilmesi ve bir yaşantı kalıbını oluşturmak üzere kentin sembolik ve estetik olarak Batıda ortaya çıkmış planlamaya ölçütleri ve mimari stiller çerçevesinde yeniden düzenlenmesidir (Tekeli, 1998; 1998; Bozdoğan, 2002; Bozdoğan ve Kasaba, 1998; Yavuz, 1981). Burada deterministik bir kabul bulunmaktadır: çevre değiştiğinde, bireyin davranışı da değişen çevrenin gereklerine uygun olarak biçimlenecektir (Kasaba, 1997). Dolayısıyla, modern kent araçsal bir işlev kazanır ve bu kent modelinin diğer kentlerin de dönüşümünü hızlandıracağı varsayılır (Tekeli, 1998). Türkiye'de modernist kent planlamasının topyekun ve en kapsamlı örneği, 1923'de Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti ilan edilen Ankara'da yaşanmıştır. Bu yeni rol yeni resmi kurumları ve gelişen hizmet işlevi nedeniyle artan nüfusu barındıracak yapıların inşasını ve başkenti simgeleyecek düzenlemeleri gerektirmekteydi. Başkentin planlama ve inşası sürecinde eski kent dokusunun yeni ihtiyaçların gerektirdiği yapılaşmayla nasıl uzlaştırılacağı en önemli tartışma konusu olmuştur ve seçilen yol, eskinin göz ardı edilip dokunulmadan yeni kentin arkasında fon oluşturmastır. Jansen, planın onandığı 1932 yılında bu tavrını imar planı notlarında şöyle anlatmıştır:

Başkentin planlama ve inşası sürecinde eski kent dokusunun yeni ihtiyaçların gerektirdiği yapılaşmayla nasıl uzlaştırılacağı en önemli tartışma konusu olmuştur ve seçilen yol, eskinin göz ardı edilip dokunulmadan yeni kentin arkasında fon oluşturmastır.

**PLANLAMA
2006/2**

“Yeni şehircilikte yeni şehir kısımlarının kurulmasını eski kısmın yayılışından tamamen ayırmak lazımdır. Hatta nazari olarak Eski Şehir üzerine haddi zatında bir cam levhası kapamalıdır. Bu suretle kolaylıkla bütün gidişat takip edilerek şehri fenalıklardan korumak kabil olur. Eski şehre mümkün olduğu kadar fazla el sürmemek gerektir. Yeni kısmın imarının tekamül ve terakkisinden sonra eski kısma münasip bir şekilde dikkatle bağlamak kabil olur.” (Altındağ Belediyesi, 1987)

Kentin gelişmesi güneye doğru yönlendirildiğinden eski doku üzerindeki spekülative baskı kısmen engellenmekle birlikte burası ile ilgili temel koruma ve yaşatma önerileri geliştirilmediğinden bakımsızlığa ve zaman içinde tahribe terk edilmiştir. Şehrin Kale'nin uzağında değil hemen yanına konumlandırılması Kale'nin ifade edildiği ölçüde korunmasında çelişkiler yaratmıştır. Ulus'un kentin ana merkezi olarak ortaya çıkışı ve bu merkezin etrafında ve yeni yerleşimlere bağlanan hatlar boyunca yoğunlaşan yeni kullanımlar, Kale'nin yakınındaki geleneksel merkez üzerinde spekülative baskıların oluşmasına engel olamamıştır. 1932-37 yılları arasında geleneksel dokuda bazı plan uygulamaları yapıldı, bölgeyi diğer gelişme alanlarına bağlayan akslar açıldı ve bu önemli akslar üzerinde yeni yapılaşmalar oldu. Kale ve civarı dışında, Samanpazarı ve Talatpaşa Bulvarı'na kadar uzanan bölgeyi içine alan “Protokol Bölgesi” koruma alanı ilan edildi. Ancak bu alanla ilgili koruma yöntem ve araçları geliştirilemediği için geleneksel doku kendi kaderine bırakılmış oldu (Keleş, 1971; Akçura, 1970; Tankut, 1993). Öte yandan, belediyenin mali gücünün yetersiz olması nedeniyle planın uygulanan kısımları daha çok modernite projesinin yüklendiği misyonu görsel olarak yansıtacak yeni mahallelerdir. Dolayısıyla tarihi bölgelere yönelik kararlar uygulanamadığı için tüm kenti içine alan planlamanın yıkıcı yüzü pratikte ortaya çıkmamıştır (Tekeli, 1998). Bu gelişmelerin sonucunda, Ankara'da “modern” ve “geleneksel” olmak üzere ikili bir doku ortaya çıkmıştır (Türkün ve Ulusoy, 2004).

Yerel yönetimin ve devletin sınırlı kaynaklarının yeni gelişen alanlara kaydırılması ve özendirilen yeni kent imgesi, önce daha çok bahçeli evler düzeninde, 1950'lerden sonra da kat mülkiyeti yasasıyla birlikte yoğunlaşan ve modern yaşamın

bir sembolü olarak sunulan apartman düzeninde oluşturulmuştur (Tekeli, 1998). Ankara'nın başkent olarak yeni işlevleri ve bunun gerektirdiği inşaa faaliyetleri ve servis sektöründe hızla artan emek talebi kentin çok hızlı nüfus artışına maruz kalmasına neden olmuştur. 1927 ve 1950 yılları arasında İstanbul'un nüfus artışı %42, İzmir'in %48 iken Ankara'da %286 düzeyinde bir nüfus artışı yaşanmıştır (Altaban, 1998). İlk olarak İncesu ve Akköprü'de “baraka” olarak nitelenen gecekondular yapılmaya başlanmıştır. 1935'de kentte konut olarak kullanılan 17372 yapının 937'si baraka niteliğindedir. Aynı sayıma göre konutların %91.4'ü 1-2 katlı, %1.8'i apartman niteliğindedir (Türel, 1987). Gecekonduların özellikle Kale civarındaki alanlardan başlayarak yaygınlık kazanması Kale ve çevresindeki konut alanlarının giderek orta ve yüksek gelirli gruplar tarafından terkedilmesine yol açtı. Bu kişiler ya konutlarını sattılar ya da yoğun kiralık konut talebini karşılamak ve kira gelirlerini artırmak üzere konutları bölerek kiraya vermeye başladılar. Birkaç kişinin veya ailenin yaşaması için bölünen kısımlara eklentiler yapmak gerekti. Dolayısıyla daha önce avlu olan kısımlar servis alanlarının eklenmesiyle doldu ve konutların birbirleriyle ve sokakla ilişkilerinde büyük değişimler meydana geldi. Bu durum Kale ve civarındaki konutların mimari özelliklerinde ve bölgenin dokusunda bozulmalara yol açtı (Asatekin, 2001).

Bunun yanı sıra Ulus'ta kalacağı varsayılan merkezi iş alanının devletin çeşitli kurumlarının binalarının, bakanlıkların, üniversitelerin, elçiliklerin ve ticaretin giderek Sıhhiye'den başlayarak Kızılay'a doğru kayması sonucunda Ulus pek çok merkez işlevini yitirmiştir. Ulus, 1960 öncesinde Kızılay'a oranla beş misli fazla işyeri barındırmasına rağmen bu tablo yıllar içinde Kızılay lehine bir değişim göstermiştir. 1970'de Ankara Nazım Plan Bürosu'nun tespitlerine göre, Kızılay'daki işyeri sayısı Ulus'takilerin yarısı kadardır ancak istihdam ve ciro değerleri Ulus'un 1,5-2 misline ulaşmaktadır. Dolayısıyla, Kızılay 1950'lerden itibaren üst gelir gruplarına yönelik ticaret ve hizmet işlevleriyle beraber önemli bir merkez olmaya başlamıştır. 1950'lerde Ulus'taki çekirdeğe sapanan Dışkapı, İskitler ve Sıhhiye uzantılarında yeni işlevler yoğunlaşırken, Çıkrıkçılar, Samanpazarı, Hamamönü ve Kale Önü uzantıları

geleneksel işlevleri barındırmaktadır. 1985’de bu merkezlerdeki işlevlerin dağılımı incelendiğinde karar merkezlerinin, prestij ticaret mekanlarının, ve hizmetlerinin Kızılay’da yoğunlaştığı, Ulus’da ise düşük gelir gruplarının kullanımına göre şekillenen ve kırsal bölge niteliğindeki ticaret ve hizmet işlevlerinin bulunduğu, ayrıca bu alanın toptan ticaret ve depolama konularında ihtisaslaştığı gözlenmektedir. Artık bu yıllarda Kızılay merkez bölgesi faaliyetleri açısından Ulus’u geçmiştir. Dolayısıyla Ankara’da biri “modern”, diğeri ise daha “geleneksel” MİA işlevlerinde uzmanlaşmış iki merkezli bir yapının ortaya çıktığı söylenebilir (Bademli, 1987).

Böyle bir gelişim, Kale ve çevresinin kullanıcılarının giderek farklılaşmasıyla sonuçlanmıştır. Kale civarı gecekonduyla kuşatılırken bir yandan da Kale içi ve civarındaki mahallelerde bölünerek kiraya verilen bakım görmeyen konutlarda daha çok kente yeni göç eden nüfus barınmaktadır. Bu mahalleler oda kiralamaya elverişli olduğu için özellikle yalnız göç eden erkek nüfus tarafından tercih edilmektedir. Kale içindeki mülklerin el değiştirme süreci, tapu kayıtlarının yapıldığı 1932 yılından itibaren 10 yıllık dönemler içinde incelendiğinde, her on yıllık dönemde mülklerin beşte bir ya da altıda birinin el değiştirdiği görülmektedir. En yüksek el değiştirme oranı 1950-59 döneminde yaşanmıştır (%19.4) (Tablo 1). Bu yıllar Kale civarının prestijini yitirmesiyle birlikte özellikle orta ve üst gelir gruplarınca terk edildiği döneme rastlamaktadır. Muhtemelen bu dönemde mülkler daha varlıklı göçmen gruplar veya Kale civarında işyeri sahibi esnaf tarafından satın alınmıştır.

Tapu kayıtlarından elde edilen verilerden, aynı zamanda bu el değiştirmenin miras yoluyla mülkiyetin parçalanması veya bir hissedarın mülkü satın alması yoluyla değil daha çok aile dışından birilerine satılarak gerçekleştiği saptanmaktadır (mülklerin %74.6’sı bu şekilde el değiştirmiştir).

1980 Sonrası

1960 yılında İmar ve İskan Bakanlığı bünyesinde kurulan Ankara Metropolitan Alan Nazım Plan bürosu 20 yıllık bir perspektifle bir Nazım Plan Şeması geliştirdi. Bu bir yapısal plan niteliğinde olmakla birlikte büro hazırlanan Mevzii İmar Planı ve İmar Planı değişikliklerinde yönlendirici olabildi; ancak, 1982’de Nazım Planın yürürlüğe girmesinden sonraki iki yıl içinde büronun etkinliği azaldı ve kapatıldı. Bu planın başarısı Ankara’yı iyi tahlil etmesinde yatmaktadır. Kentin gelişimi batı koridoruna yönlendirilmiş, Ulus-Kızılay ikilemi, eski Ankara’nın korunması konularında öneriler geliştirmiştir. 1983 sonrasında kentsel planlama çerçevesi değişmiş, büro Ankara Büyükşehir Belediyesi bünyesinde kurulan Metropolitan Planlama Dairesi’ne aktarılmış, Ankara İmar Müdürlüğü de Büyükşehir Belediyesi’nin bir dairesi haline gelmiştir. İmar ve yerel yönetim mevzuatında yapılan değişiklikler sonucunda belediyelerin yapısı değişmiş ve plan hazırlama, onaylama ve uygulamaya yönelik görev ve yetkileri artmıştır. Büyükşehir Belediyeleri ve ilçe belediyeleri arasında yetki ve kaynak paylaşımı konusunda sorunlar bulunmaktadır. Teknik personelin yetersizliği, planların ihale yoluyla yaptırılması ve politik yönelimlerin ön plana geçmesi kamu yararının ne kadar gözetildiği konusunda kaygılara yol açmıştır (Bademli, 1994). Bunların yanı sıra Kültürel ve Doğal Varlıkların Korunması Yasası’nın 1983’te işlerlik kazanmasıyla tarihi bir bölgenin tüm yapı stoğu, sokak dokusu ve açık alanlarıyla bir bütün olarak korunması gündeme geldi; dolayısıyla ‘kültürel ve doğal miras’ kavramı ‘tarihi anıt’ kavramının yerini almış oldu.

1982’de yürürlüğe giren planın da önerileri doğrultusunda Ulus Tarihi Kent Merkezi’nin ve Kale’nin yeniden ele alındığını görüyoruz; 1986’da Ulus tarihi alanı için bir proje yarışması ilan edildi. Bunun hemen ardından da 1987’de Altındağ Belediyesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı

Kale içindeki mülklerin el değiştirme süreci, tapu kayıtlarının yapıldığı 1932 yılından itibaren 10 yıllık dönemler içinde incelendiğinde, her on yıllık dönemde mülklerin beşte bir ya da altıda birinin el değiştirdiği görülmektedir.

Tablo 1. 10 yıllık dönemler itibarıyla mülklerin satış oranları

1930-1949	1950-1959	1960-1969	1970-1979	1980-1989	1990-1999	Total
16.8 % (*)	19.4 %	18.4 %	15.7 %	16.9 %	12.7 %	100 %

(*) Bu oran 20 yıllık bir süreyi kapsamaktadır.

ğı ile ortaklaşa Ankara Kalesi Koruma Geliştirme İmar Planı Projesi yarışması açtı. Bu ikinci yarışmada amaç şöyle tanımlanmıştı:

Bu yarışmanın amacı Ankara Kalesi ve çevresinin bugün içerdiği tarihi ve kültürel değerleri ile, geleneksel dokusuyla, turist çekiciliğiyle korunması ve geliştirilmesidir. Bunun için, teknik ve sosyal altyapının düzenlenmesi, kent bütünüyle doğru bir bağlantı kurulması, yapıların sağlıklılaştırılması, bakım ve onarımları ile boş alanların çevreye uyumlu olarak değerlendirilmesi gibi hem fiziki hem de sosyal, kültürel, ekonomik düzenlemelerin bir bütün içinde ele alınması gerekmektedir. Ülkemizin tarihi, mimari ve kültürel değerlerini korumaya yönelik planlar son yıllarda önem kazanmaktadır. Oysa sözü edilen planların uygulamada yeterli düzeye ulaştığı söylenemez. Bu nedenle Kale yarışması ile, uygulama çalışmalarına öncülük edecek bir örnek üretmek, bu konudaki çalışmaları yönlendirerek güzel sanatları teşvik etmek amacı güdülmektedir (Altındağ Belediyesi ve Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987, s.14).

Bu yarışmada da aynen Jansen'in kazandığı ilk yarışmada olduğu gibi farklı bakış açılarına sahip projeler vardı, kimisi buraya müdahelenin sınırlı olması gereği üzerinde dururken, kimisi de Kale'nin her yönüyle tasarlanıp gece kepenkleri indirilen bir müzeye dönüştürülmesini önermekteydi. Yarışmanın sonuçları 1988'de ilan edildi. Kale'nin kentle bütünleştirilmesi amacı yarışmayı kazanan projede tarihi mirasın korunması ve bölgenin canlandırılma aracı olarak kafesi, restorani, kültür evi, oteli ve pansiyonuyla tümüyle turistik bir alana dönüştürülmesi şeklinde yorumlanmıştı. Bu eğilim dünyada çeşitli amaçlara hizmet etmekteydi (Harvey, 1989):

- Kimliklerini yitirmiş ve standartlaşmış kentlerde geçmişle gelecek arasında bir süreklilik kurmanın aracı oldu.
- Özellikle refah devletindeki düzenleme araçlarının esnekleşmesi sonucunda emeği koruyan mekanizmaların yok olduğu bir dönemde, ulusal kimliğin güçlendirilmesine ve umutsuz ve yersiz yurtsuz hisseden insanlar arasında bir aidiyet duygusu uyandırmaya yaradı.
- Yeni yatırım ve tüketim alanları açarak neoliberal politikalar çerçevesinde 1970'lerin

ekonomik krizine bir çözüm oluşturdu ve bazı grupların güçlerini ve rantlarını pekiştirmesine yol açtı.

- Kentler, yeterince değerlendirilmeyen kaynaklarına yatırım yaparak ya da çekiciliklerini arttırmak üzere yeni kimlikler 'imal ederek' hem küresel turizmde kendilerine tanımlı nişler aramaya başladılar hem de kent içinde rantını kaybetmiş birtakım potansiyel alanlar yeniden devreye sokularak rantın yeniden dağıtımı sağlanmış oldu.

Kazanan projeyle ilgili çok farklı çevrelerden eleştiriler geldi; kimi görüşlere göre, Kültür Bakanlığı 1979'da ODTÜ'ye bir koruma projesi yaptırttı, ancak projenin ikinci kısmını ODTÜ'ye vermedi. 1987'de yarışma açıldığında, 1979'daki proje için yapılan araştırmanın sonuçları yenilenmeden şartnamede yer aldı; dolayısıyla aradaki sekiz yılı hesaba katmayan, eksik ve hatalı bilgiyle yarışmaya çıkmıştı. Bir ikinci görüş, yarışmanın sonucunda bölgede turizmi öngören ve destekleyen bir projenin kazanmış olduğunu öne sürüyordu. Yine bu görüşe göre, yarışma projesinin oluşturduğu çekim sonucunda metalaşan, sahte ve tüketime hazır bir durum yaratılmaktadır ve yarışmada kazanan projenininkine alternatif olarak, devlet desteğiyle ve Kale'de yaşayanların katılımıyla gerçekleştirilecek bir senaryo da önerilebilirdi. Bir üçüncü eleştiri projenin Kale'de yaşayan insanlardan, esnaftan kopuk olmasıdır; ayrıca koruma anlayışı bozuk olduğu ifade edilmekte ve arkeolojik kalıntıların üstünün örtülüp üstündeki salaş yapıların korunmasını sağlamanın mümkün olmadığı belirtilmektedir.

Kazanan projeyle ilgili eleştirilere biz de birtakım eklemelerde bulunabiliriz (Türkün-Erendil ve Ulusoy, 2004):

- Projede önerildiği biçimiyle buraya atfedilen rolün, buna ulaşmanın araçları tartışılmadan istenen sonuca ulaşması mümkün değildir; dolayısıyla, kendi haline bırakılmış bir dönüşüm, denetlenmemiş bir pazar mekanizmasının kendi kuralları içinde en fazla rant getiren işleve doğru evrilecektir.
- Projede yukarıdan aşağıya/tepeden inmeci bir biçimde, adeta nüfusun tümüyle bölgeye yatırım yapma hevesi ve gücü olan kişilerle yer değiştireceği varsayımıyla, mevcut nüfu-

sun kapasitelerini ve görüşlerini gözardı eden öneriler geliştirildiği görülmektedir.

- Bölgeyle ilişkisi olan aktörler arasında, kalenin kaderine dair en az bilgisi olanların, kiracı ya da mülk sahibi olsun, şu anda orada oturanlar olması ilginçtir.
- Kale'yle ilgili plan kararlarının gündelik yaşam pratiklerinin, buraya özgü dinamiklerin ve var olan yapı stoğunun dikkatli çözümlemesine dayandırılmadığı açıktır.
- Yapı stoğu dikkate alındığında, az sayıda tarihi değer taşıyan bina olduğu ve yeni kullanımlar için restore edilenlerin de bunlar olduğu gözlemlenmektedir.
- Üstelik projede işlevsel dönüşümler tanımlanırken bunların mali kaynakları ve yapı stoğunun bu yeni işlevlere uyarlanabilme kapasitesi gözardı edilmiştir.

Bu eleştiriler çerçevesinde Kale'nin toplumsal dokusunun yıllar içinde nasıl değiştiğine ve bugün Kale'de yaşayanların burada yaşama nedenlerinden söz edebiliriz. Kale'de uzun süredir oturanların verdikleri bilgilere göre 1950'li yıllarda burada yeni gelenlerin oluşturduğu bir mahalle dayanışması bulunmaktadır. Ancak bazı konutların burada oturmayan evsahipleri tarafından bekarlara kiraya verilmesiyle giderek özellikle daha geleneksel aileler açısından sorunlar yaşanmasına neden olmuştur. 2000 yılında Kale'de yapılan anketler bugünkü mülk sahiplerinin Ankara'ya bu dönemlerde geldiğini ve konutlarını yine bu dönemlerde aldıklarını göstermektedir. 40 yıldan fazla zamandır Kale'de oturanların çoğunun Ankara'nın yakınındaki Çankırı, Çorum gibi illerden geldikleri görülmektedir; ancak bu durum daha sonraki yıllarda değişmektedir (Tablo 2). 1979 yılında evsahiplerinin %51.8'inin 10 yıldan kısa bir süre içinde konutlarını satın aldıkları görülür; diğer bir deyişle 1969-79 yılları arasında ciddi bir el değiştirme söz konusudur. 1979'da kiracıların konutta oturma sürelerine bakıldığında ise %87.3'ünün 10

yıldan kısa bir süredir bu konutta oturduğu görülmektedir; 3 yıldan az oturanların oranı %53.3'tür. 2000 yılında 20 yıldan fazla zamandır burada oturanlar toplam nüfusun %19.7'sini oluştururken, son 10 yılda gelenler %48'lik bir orana sahiptir. Her iki yılda yapılmış anket bulguları Kale'de çok ciddi bir nüfus değişimi olduğunu göstermektedir ancak aynı zamanda da bu değişimin yıllar içinde hızını kaybettiği görülmektedir. Pekçok araştırma Kale'nin Ankara'ya ilk gelindiğinde barınılan bir geçiş bölgesi özelliği gösterdiğini ve değişimin çok hızlı olduğunu yansıtmaktadır (Keleş, 1971; Akçura, 1970). Ancak yaptığımız araştırma bunun son yıllarda değiştiğini ve buranın özellikle Malatyalı nüfusun yoğunlukla yaşadığı bir mahalle kimliği kazandığını göstermektedir. 2000 yılında Kale'de yaşayan Malatya'lıların %48.1'i son 10 yıl içinde Kale'ye yerleşmişlerdir. Diğer bir hesaba göre de son on yıl içinde Kale'ye gelenler içinde Malatya'lılar oranı %68.7'dir. Bir başka deyişle, Kale giderek Malatyalıların ikamet ettiği bir mahalle niteliğini kazanmıştır (Türkün-Erendil ve Ulusoy, 2004).

Kale'deki toplumsal dokuyu yansıtan diğer verileri de şu şekilde özetleyebiliriz: kiracı olarak oturanlar 1979'da %71.5'lik bir oran oluştururken bu 2000'de %64.2'dir. 2000'de Kale'de oturan nüfusun gelir durumu incelendiğinde ister evsahibi, ister kiracı olsun büyük bir çoğunluğu düşük-gelir grubuna dahildir. Kalabalık aile her iki dönemde de azınlıktadır ve bulgular Kale'de çekirdek ailenin yaygın olduğunu göstermektedir. Kale'nin genç bir nüfusu, diğer bir deyişle kente göreceli olarak yeni göçetmiş ve mekanda devingenliği yüksek bir nüfusu barındırdığı açıktır (Türkün-Erendil ve Ulusoy, 2004).

Kale'de oturma nedenlerine bakıldığında ise şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır. 1979'da Kale'de oturanların burayı tercih etme nedenleri arasında önem sırasına göre ucuzluk (%42.7), merkezilik (%30.6) ve akrabalara yakınlık (%18.4) yer almaktadır. Miras nedeniyle burada olanların

Tablo 2: Kale'ye göç edenlerin geldikleri yerler itibarıyla dağılımı

	Ankara ve ilçeleri	İç Anad. (Ankara hariç)	Doğu (Malatya hariç)	Akdeniz	G.Doğu	K.Deniz	Malatya	Diğer	TOP.
1979	52.1	15.8	1.8	2.2	1.2	4.0	19.0	3.9	100
2000	34.9	13.2	2.6	3.9	2.6	4.6	34.2	4.0	100

Tarihi
kentsel
alanlarda
turizm
amaçlı
dönüşü-
münde
çok ciddi
sorunlarla
karşılaşıl-
maktadır.
Dünyanın
az çok her
kentinde
gözlenen
eğilim,
kentlere
geçmişin
izlerinden
seçilmiş bir
kimlik imal
etmek ve
reklamlar
yoluyla
da bunu
dünyaya
tanıtmak-
tır.

PLANLAMA
2006/2

oranı ise %4.9'dur. 2000 yılında da durum farklı değildir. Ev sahiplerinin %66.7'si parasal nedenlerle burada kaldıklarını söylerken aynı zamanda da ayrılma isteklerini ve burada adeta sıkışıp kaldıklarını ifade etmekte. Kiracılar, burada oturma nedenlerini ucuzluk (%37.8), işyerine yakınlık (%20.4); ucuzluk ve işyerine yakınlık (%21.4) ve akrabalara yakınlık (%13.3) olarak sıralamışlardır. Dolayısıyla kiracılar açısından daha bilinçli ya da zorunlulukların ortaya çıkardığı bir tercih söz konusudur. Bunun yanı sıra 2000 yılında kişilere Kale'nin sevdikleri yanları sorulduğunda hem kiracı hem de ev sahipleri açısından buranın en iyi yönü komşuluk ilişkileridir (her iki grup için %42). İkinci iyi yön ise çevrenin sunduğu olanaklardır (kiracılar %24.7, evsahipleri %22.2). Sevmedikleri yanlarına bakıldığında ise bunların pek çok geçekundu bölgesinde ifade edilebileceği gibi çevre kirliliği ve düzensizliği olduğu görülmektedir. Kale'den taşınma isteyenlerin oranı her iki grup açısından da %50'nin altındadır.

Kale'nin 2000 yılındaki mülkiyet yapısına ve ne kadarının konut dışı başka işleve evrildiğine bakıldığında şunlar görülmektedir: Kale'deki mülklerin %58.1'inin bir kişiye, %22.9'unun iki kişiye ait olduğu görülür. Çok hisseli bir mülkiyet yapısı gözlenmemektedir; bu da miras yoluyla bölünen mülklerin çok kısa zaman içinde satışa çıkarılmasına ve el değiştirmesine bağlıdır. İşlevsel dağılım incelendiğinde ise 2000 yılında İç Kale'de mülklerin %83.2'sinin konut olarak kullanıldığı, Dış Kale'de bu oranın %57.5'e düştüğü saptanmıştır. Dış Kale'de konut dışı kullanımlar bilindiği gibi artmış, 2000'de dükkan (%3.9), konut altı ticaret (%7.1), kafe/restoran (%15.9) gibi kullanımlar yaygınlık kazanmıştır. İç Kale ise hala dar gelirliye yönelik bir konut alanı görünümünü sergilemektedir.

Sonuç Yerine: Turizm Amaçlı Kentsel Dönüşüm ve Meşruiyet Problemi

Kentsel turizm ve bununla birlikte ortaya çıkan büyük çaplı kentsel dönüşüm projeleri pek çok kentte yaşanmakta olan ekonomik gerilemeyi telafi etmek üzere, 'yeni kent politikası' olarak gündeme geldi. Kentler, yeterince değerlendirilmeyen kaynaklarına yatırım yaparak ya da çekiciliklerini arttırmak üzere yeni kimlikler

'imal ederek' hem küresel turizmde kendilerine tanımlı nişler aramaya başladılar hem de kent içinde rantını kaybetmiş birtakım potansiyel alanlar yeniden devreye sokularak rantın yeniden dağıtımı sağlanmış oldu

Kentsel dönüşüm, merkezlerin canlandırılması, kent içinde tarihi değere sahip ya da konum olarak kent içinde avantaja sahip alanların soylulaştırılması veya yenilenmesi, terkedilmiş sanayi bölgelerinin ve kıyı alanlarının farklı işlevlerle yeniden kullanıma açılması olarak ortaya çıkmaktadır (Smith, 2002). Ancak bu uygulamaların çoğunun altında tek bir hedef bulunmaktadır: buraları satılacak bir mal haline getirmek ve rantını yükselterek belirli toplumsal kesimlere aktarmak (Hewison, 1987). Her ne kadar bu gelişmeler, tarihi kent yaşamına dahil etmek ve çürümeye terkedilmiş alanları yeniden kazanmak türü söylemler çerçevesinde 'kamu yararına' dayandırılmaktaysa da, gerçekte söz konusu olan, dünyadaki pek çok örnekte görüldüğü gibi, rantları arttırmaktır. Sonuç olarak, rasyonalitesi de belirli bir mekanı üst-gelir gruplarına açmaya dayanır. Bu daha çok seçilmiş bir 'orta ve üst-sınıf demokrasisi' olarak devreye girer ve çok daha az demokratik ancak çok daha elit bir karar üretme ve uygulama süreçleriyle gerçekleşir; çoğunlukla ortaya çıkan ise güvenli ve kentin yoksulluğunun dışlanabildiği ve görünmez kılındığı adaların yaratılmasıdır. Sonuç olarak da kamu tarafından bu tür projelere aktarılan kaynaklar, toplumun yoksul kesimlerinin ihtiyaçlarının karşılanmasına ayrılacak paydan kesilerek sağlanmakta ve bu önceliğin meşruluğu, uzun vadede herkesin yararına olduğu iddia edilen kentsel kazançla açıklanmaktadır. Ancak rantın doğrudan ya da dolaylı olarak belirli kesimlere aktarılması ve kamuya dönmemesi sonucunda, elde edilen kazancın ne kadarının toplumun ihtiyaçlarına döndüğü kuşkuludur (Türkün, 2004).

Tarihi kentsel alanlarda turizm amaçlı dönüşümünde çok ciddi sorunlarla karşılaşmaktadır. Dünyanın az çok her kentinde gözlenen eğilim, kentlere geçmişin izlerinden seçilmiş bir kimlik imal etmek ve reklamlar yoluyla da bunu dünyaya tanıtmaktır. Yaratılan 'kent mitleri' nedeniyle yalnızca bir imaj ortaya çıkarılmakta ve kentlerin çok kimlikli yapısı indirgemeye uğramaktadır (Urry, 1990,1995). Bir yerin kültürü, o yerin tarihi ve

orada yaşamış olan insanlarla çok yakından ilişkilidir. Ancak bir yerin pazarlanması sırasında tarihten o gün için önemli olan hikayeleri seçerek tarihi manipüle etmek, aynı zamanda da kültürü manipüle etmek anlamına gelir ve böyle bir yaklaşım tarihte yaşanmış çelişkileri ve gerilimleri de gözardı eden bir sorumsuzluğa yol açmaktadır. Böyle bir süreç içinde tarihin derinlemesine algılanma olanağı yok olurken, yeniden yaratılan tarih de bir tür 'kostümlü bir tiyatro oyununa' dönüşmektedir. Dolayısıyla, hangi tarihi korumak üzere seçtiğimiz, tarihin ne olduğu ve bunu ne amaçla yaptığımız, diğer bir deyişle 'otantiklik' kavramı ile ne kastettiğimiz içinde bulunduğumuz zaman ve mekanın kültürel, politik ve ideolojik bağlamında ortaya çıkmaktadır ve aslında çok tartışmalı bir konudur. Bu konu çok önemli olmakla birlikte pratikteki uygulamalarda çok az söz konusu edilmekte ve korunması gereken alanlar çoğunlukla ortalama bir turistin taleplerine göre şekillendirilmektedir. Herhangi bir yerde başarılı olan bir model, bağlamdaki farklılıklar gözardı edilerek, olduğu gibi tekrarlanmaktadır (Türkün-Erendil ve Ulusoy, 2002).

Bunların yanı sıra, kararların verilmesi ve uygulamada, katılımcılık ve şeffaflık konusundada önemli sorunlar ortaya çıkmaktadır. Son yıllarda bu konuda yapılan araştırmalar kentsel dönüşümlerde çeşitli ortaklıkların, katılım modellerinin ve süreçteki tüm aktörlerin temsilinin önemini vurgulamaktadır (Ulusoy, 1998a,b). Ancak dünyanın farklı kentlerindeki uygulamaların çoğunda, aslında kararların, hala tepeden inme ve güç hiyerarşisinde ekonomik ve politik kaynaklara çok daha kolay ulaşabilir kesimlerin denetiminde olduğu gözlenmektedir; diğer bir deyişle ittifaklar ve rant bölüşümü dönemin hiyerarşik olarak güçlü olanlarının arasında olmaktadır; dolayısıyla bu uygulamalardan etkilenecek çeşitli aktörlerin temsili açısından meşrulukları sorgulanmaya açıktır. Dönüşümden etkilenecek kesimlerin ve sıradan kentlilerin uygulamalardan çoğunlukla haberi yoktur. Hatta farklı güç grupları arasında bile bilgi akışı yoktur; yaratılan rant farklı mekanizmalarla, belirli bir dönemde bilgiye, ekonomik ve politik güce sahip olanlar tarafından paylaşılmaktadır (Swyngedouw, Moulaert, ve Rodriguez, 2002). "Tarihi kente dahil etmek" ve "farklılıkları yanyana barındırmak" gibi bir misyonu yüklenmiş gibi görünen ve projeler

bağlamında sürdürülen bu tür uygulamalar, özellikle güç dengelerinin son derece eşitsiz olduğu durumlarda bu eşitsizliği daha da artırmaya doğru evrilir ve ortaya çıkan sonuç farklı tarafların ortak kararlarına ve uzlaşmasına dayanmadığı için de yalnızca belirli grupların kısa vadeli çıkarlarının bir yansıması olarak ortaya çıkar ve kentin bütünlüğünden koparak adalaşmasına, müzeleşmesine ya da bazı toplumsal kesimleri dışlayıcı unsurlar olarak işlev görmesine neden olur. Dolayısıyla, böyle bir dönüşümün pek çok örnekte ekonomik rasyonelini, koruma başarısını ve etik olarak meşruiyetini tartışmak güçleşir (Türkün-Erendil ve Ulusoy, 2002).

Ulus Tarihi Kent Merkezi ve Kale'de ortaya çıkan son durum bütün bu saydığımız nedenlerden dolayı ciddi sorunlar içermektedir. Bu alanda dönüşüm tamamen rantın artırılması hedefine kilitlenmiş ve en önemli hedeflerden bir olan tarihi dokunun korunması meselesi göz ardı edilmiştir. Bunun yanı sıra, ciddi bir sosyal yapı analizi yapılmamakta ve bu alan adeta tarihsiz ve kimliksiz olarak algılanmaktadır; aynı zamanda, belediyenin önerileri hem yaşayanlar ve işletme sahiplerinin, hem de mevcut durumda merkezi kullananların talep ve beklentilerini göz ardı edilmiştir. Yeni Kentsel Dönüşüm Yasası da bu çerçevede değerlendirilmelidir.

Kaynakça

- Akçura, T., 1970, *Ankara, Türkiye'nin Başkenti Hakkında Monografik bir Araştırma*, Ankara.
- Altaban, Ö., 1998, "Cumhuriyetin kent planlama politikaları ve Ankara deneyimi", *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık* içinde, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 41-64.
- Altındağ Belediyesi, 1987, *Ankara Kalesi Koruma Geliştirme İmar Planı Projesi*, Ankara.
- Asatekin, G., 2001, "Ankara Kalesi'ndeki geleneksel konutlarda değişim", *Tarih İçinde Ankara II* içinde, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Ankara, 203-234.
- Bademli, R., 1987, "Ankara Merkezi İş Alanının Gelişimi", *Ankara: 1985'den 2000'e* içinde, Büyükşehir Belediyesi, Ankara, 154-162.
- Beauregard, R., 1998, "Tourism and economic development policy, *The Economic Geography of the Tourist Industry* içinde, D. Ioannides ve K.G. Debbage (der.), London: Routledge, 220-234.

- Bozdoğan, S., 2002, *Modernizm ve Ulusun İnşası*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Bozdoğan, S. ve Kasaba, R., 1998 (der.) *Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- Fainstein, S.S. ve Judd, D.R., 1999, “Global forces, local strategies, and urban tourism”, *The Tourist City* içinde, D.R. Judd, S.S. Fainstein (der.), Yale University, 1-17.
- Harvey, D., 1987, “Flexible accumulation through urbanization: reflections on post-modernism in the American city”, *Antipode*, 19, 260-86
- Harvey, D., 1989, *The Postmodern Condition*, Basil: Blackwell.
- Hewison, R., 1987 *The Heritage Industry*, London: Methuen.
- Jacobs, J., 1961 *The Death and Life of Great American Cities*, New York: Vintage Books.
- Kasaba, R., 1997, “Certainties and Modern Ambiguities”, *Rethinking modernity and the National Identity in Turkey* içinde, S. Bozdoğan ve R. Kasaba (der.), Seattle, London: University of Washington Press, 15-36.
- Keleş, R., 1971, *Eski Ankara*, Sevinç Matbaası, Ankara.
- MacCannell, D., 1976, *The Tourist: A New Theory of the Leisure Class*, New York: Schocken Books.
- Sadler, D., 1993, “Place-marketing, competitive places and the construction of hegemony”, *Selling Places: The City as Cultural Capital Past and Present* içinde, G. Kearns ve C. Philo, Oxford: Pergamon Press, 175-192
- Smith, N. 2002, “New Globalism, New Urbanism: Gentrification as Global Urban Strategy”, *Antipode*, 34, 427-450.
- Swyngedouw, E., Moulaert, F. ve Rodriguez, A., 2002, “Neoliberal Urbanization in Europe: Large-Scale Urban Development Projects and the New Urban Policy”, *Antipode*, 34, 542-577.
- Tankut, G., 1993, *Bir Başkent’in İmarı*, Ankara: 1929-1939, Ankara: Anahtar Kitaplar.
- Tekeli, İ., 1987, “Kent toprağında mülkiyet dağılımı ve el değiştirme süreçleri”, *Ankara: 1985’den 2000’e* içinde, Ankara Büyükşehir Belediyesi, Ankara, 87-104.
- Tekeli, İ., 1998, “Türkiye’de Cumhuriyet döneminde kentsel gelişme ve kent planlaması”, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1-24.
- Türel, A., 1987, “Ankara’da konut yapım süreçleri”, *Ankara: 1985’den 2000’e* içinde, Ankara Büyükşehir Belediyesi, Ankara, 55-64.
- Türkün, A., 2004, “Kentsel Turizm: Yeni bir Kentsel Önceliğe Doğru...” Almanak 2004, Dünya ve Türkiye Yılı için, Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul.
- Türkün-Erendil, A. ve Ulusoy, Z., 2002, The Re-invention of Tradition as an Urban Image, *Environment and Planning B-Planning and Design*, 29, 655-672.
- Türkün-Erendil, A. ve Ulusoy, Z., 2004, İronik Karşılaşmalar: Kale’nin Kentle ve Kentin Kale’yle İki Karşılaşması,” Şehrin Zulası-Ankara Kalesi içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, 221-286.
- Ulusoy, Z., 1998a, “Housing rehabilitation and its role in neighborhood change: a framework for evaluation”, *Journal of Architectural and Planning Research*, 15:3, 243-257.
- Ulusoy, Z., 1998b, “Conflicting interests in revitalization: changing character of the Ankara Citadel”, Shelter and Revitalization of Old and Historic Urban Centers, International Conference’da sunulan bildirisi, Havana, Cuba.
- Urry, J., 1990, *The Tourist Gaze: Leisure and Travel in Contemporary Societies*, London: Sage Publications.
- Urry, J., 1995, *Consuming Places*, New York: Routledge.
- Wright, G., 1991, *The Politics of Design in French Colonial Urbanism*, Chicago, London: The University of Chicago Press.
- Yavuz, Y., 1981, *Mimar Kemalettin ve Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi*, Ankara: ODTÜ.
- Zukin, S., 1991, *Landscapes of Power*, Berkeley: John Hopkins University.